

ความสอดคล้องในการปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพ (Bangkok Rules):

ความพยายามของเรือนจำในประเทศไทย

นัทธี จิตสว่าง

ภายหลังที่องค์การสหประชาชาติ โดยที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยที่ 65 ได้ให้ความเห็นชอบ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2553 ต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มิใช่การคุมขังสำหรับผู้กระทำความผิดที่เป็นหญิง (United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures of Women Offenders) หรือข้อกำหนดกรุงเทพ (Bangkok Rules) (1) ทำให้ข้อกำหนดดังกล่าวมีผลใช้บังคับอย่างเป็นทางการ ซึ่งถึงแม้จะไม่มีฐานะเป็นกฎหมายที่มีสภาพบังคับที่ประเทศต่างๆ ต้องปฏิบัติตามแต่ก็เป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ยอมรับกันในระดับสากลและประเทศต่างๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพ เพื่อยกระดับมาตรฐานของการราชทัณฑ์ของประเทศนั้นๆ

สำหรับประเทศไทย ในฐานะที่เป็นหนึ่งในประเทศที่ผลักดันให้เกิดข้อกำหนดกรุงเทพดังกล่าวนี้ จึงต้องแสดงบทบาทในการขับเคลื่อนข้อกำหนดกรุงเทพให้เป็นที่ยอมรับของประเทศต่างๆ ในขณะเดียวกันก็เป็นที่คาดหวังว่าประเทศไทยจะเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ในความพยายามในการขับเคลื่อนข้อกำหนดกรุงเทพโดยผ่านหน่วยงานต่างๆ เช่น กระทรวงยุติธรรม ศาลยุติธรรม สถาบัน TIJ และกรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สำคัญที่สุดในการที่จะทำให้การปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ภายหลังจากที่ข้อกำหนดกรุงเทพได้มีผลบังคับใช้อย่างเป็นทางการในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ เรือนจำต่างๆ ในประเทศไทยก็ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในหลายมิติเพื่อให้การดำเนินการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพและในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดหญิงโดยไม่ใช้มาตรการควบคุม สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) จึงได้จัดทำยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดหญิงที่ไม่ใช้มาตรการควบคุมตัว (2) เพื่อหันเหผู้กระทำความผิดหญิงออกจากการใช้มาตรการจำคุก ซึ่งจะช่วยให้ลดปัญหาความแออัดยัดเยียดในเรือนจำ นอกจากนี้ยังเป็นการกรองผู้กระทำความผิดเล็กน้อยออกจากระบบเรือนจำอีกด้วย

การดำเนินการในจุดแรกในการอนุวัติตามข้อกำหนดกรุงเทพ คือ การทบทวนข้อกำหนดและระเบียบต่างๆ ของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งดูแลและบริหารงานเรือนจำทั่วประเทศว่ามีกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับใดขัดหรือเป็นอุปสรรคต่อการอนุวัติตามข้อกำหนดกรุงเทพบ้าง และดำเนินการปรับปรุงแก้ไข จากนั้น กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม จึงได้จัดทำแผนบูรณาการในการให้เรือนจำต่างๆ มีการปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพ ทั้งนี้ โดยได้ทำการถอดข้อกำหนดกรุงเทพเป็นรายชื่อแล้ว นำมากำหนดเป็นประเด็นในเรื่องต่างๆ ที่เรือนจำหรือ

ทัศนสถานต้องนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับ ข้อกำหนดกรุงเทพ ทั้งนี้โดยตัดในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับ เรือนจำและทัศนสถานต้องปฏิบัติออกไป เช่น ในเรื่องมาตรการการไม่ควบคุมตัวสำหรับประเด็นในส่วน ของ เรือนจำนั้น มีประเด็นที่สำคัญดังนี้ คือ

1. การตรวจค้นผู้ต้องขังหญิง
2. การดูแลเด็กติดผู้ต้องขัง อนามัยแม่และเด็ก
3. การเยี่ยมญาติ
4. สภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่
5. โอกาสในการได้รับการฝึกอบรมหรือพัฒนา
6. วินัยและการลงโทษทางวินัย
7. สถานพยาบาลและการรักษาพยาบาล

ประเด็นที่สำคัญทั้ง 7 ข้อนี้ กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดตัวชี้วัดในการปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพเพื่อให้ เรือนจำต่างๆ ปฏิบัติตามตัวชี้วัด จากนั้นจึงจะมีการประเมินผลการปฏิบัติตามตัวชี้วัดซึ่งจะถือเป็นส่วนหนึ่งของ ผลการปฏิบัติงานประจำปีของเรือนจำและทัศนสถานต่างๆ ขณะเดียวกันก็ได้มีการเร่งรัดให้มีการปฏิบัติตาม ข้อกำหนดกรุงเทพ เท่าที่จะทำได้โดยเฉพาะในปี 2014 ซึ่งจะมีการของบประมาณเพิ่มเติมเพื่อปรับปรุง สภาพแวดล้อม และ อาคารสถานที่ของแดนหญิงในเรือนจำและทัศนสถานทั่วประเทศ

ภารกิจอีกประการหนึ่งซึ่งได้ดำเนินการควบคู่ไปกับการจัดทำแผน คือ การฝึกอบรมและพัฒนาเจ้าหน้าที่ เรือนจำ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่หญิงซึ่งปฏิบัติงานใกล้ชิดกับผู้ต้องขังหญิง เพราะถือว่าบุคลากรเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่สุดที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการนำข้อกำหนดกรุงเทพไปปฏิบัติ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจึงร่วมมือกัน ในการพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับภารกิจดังกล่าว โดยบทบาทหลักจะเป็นของกรมราชทัณฑ์ซึ่งได้จัดการฝึกอบรม ในหลักสูตรเกี่ยวกับข้อกำหนดกรุงเทพให้กับเจ้าหน้าที่หญิงระดับปฏิบัติการที่ปฏิบัติงานอยู่ในเรือนจำหรือทัศน สถานที่มีผู้ต้องขังหญิงซึ่งได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาเข้าอบรมในหลักสูตรซึ่งมีระยะเวลา 2 สัปดาห์ นับถึง มิถุนายน 2557 รวม 78 รุ่น รุ่นละ 50 คน ทำให้มีผู้ผ่านการอบรมไปแล้ว 400 ราย โดยมีเนื้อหาเน้นหนักทั้งด้าน การให้ความรู้ ทักษะการปฏิบัติ และการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง นอกจากการฝึกอบรม เป็นหลักสูตรแล้ว ในการฝึกอบรมในหลักสูตรอื่นๆ ก็มีการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับข้อกำหนดกรุงเทพไปโดย ตลอด ทั้งในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ระดับสูงและในระดับปฏิบัติการ

นอกจากจะมีการจัดการฝึกอบรมให้กับบุคลากรภายในประเทศแล้ว ยังมีการจัดการอบรมให้กับบุคลากร จากประเทศอื่นๆ ร่วมกับบุคลากรราชทัณฑ์ของไทยโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ)

ได้ร่วมมือกับ UNODC จัดการฝึกอบรมและสัมมนาเพื่อ เผยแพร่ข้อกำหนดกรุงเทพ โดยเชิญผู้แทนการราชทัณฑ์ในกลุ่มประเทศอาเซียนมาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์การปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพ รวมถึงการจัดการสัมมนาผู้เชี่ยวชาญด้านการฝึกอบรมจากประเทศต่างๆ เพื่อจัดทำแผนการฝึกอบรมเกี่ยวกับข้อกำหนดกรุงเทพ เพื่อนำไปใช้ในการอบรมให้กับบุคลากรในประเทศต่างๆอีกด้วย

ภารกิจอีกประการหนึ่ง คือ การกำหนดเรือนจำต้นแบบในการพัฒนาตามข้อกำหนดกรุงเทพ โดยเหตุที่ประเทศไทยมีเรือนจำที่มีผู้ต้องขังหญิงอยู่เป็นจำนวนมากถึง 106 เรือนจำ ในจำนวนนี้สามารถแยกประเภทของเรือนจำที่ควบคุมผู้ต้องขังหญิงได้ 3 ประเภท คือ

- ทัณฑสถานหญิง ใช้สำหรับควบคุมผู้ต้องขังหญิงโดยเฉพาะ ทั้งผู้ต้องขังหญิง ซึ่งอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีและคดีเด็ดขาดโดยแยกพื้นที่เป็นสัดส่วน มีอยู่ทั้งสิ้น 8 แห่ง
- เรือนจำชายขนาดใหญ่ ที่มีแดนผู้ต้องขังหญิงที่สมบูรณ์ เป็นเรือนจำชายที่สร้างขึ้นใหม่แต่มีการจัดสร้างแดนผู้ต้องขังหญิงที่มีความสมบูรณ์ โดยมีขนาดพื้นที่ที่กว้างขวาง มีเรือนจำสถานพยาบาล โรงอาหาร อาคารฝึกวิชาชีพ ห้องแม่และเด็ก แดนหญิงลักษณะนี้มีอยู่ 10 แห่ง
- เรือนจำชายที่มีแดนหญิงเล็กๆ อยู่ด้านหน้าเรือนจำ เรือนจำลักษณะนี้เป็นเรือนจำรุ่นเก่าที่สร้างมานาน เพื่อรองรับผู้ต้องขังในอดีตที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังชาย มีผู้ต้องขังหญิงอยู่เพียงบางส่วนจำนวนน้อย ดังนั้น จึงสร้างเป็นเพียงแดนเล็กๆ ด้านหน้าเรือนจำความจุประมาณ 50 – 100 คน มีอาคารนอนเล็กๆ และลานอเนกประสงค์ต่อเนื่องใช้ในกิจกรรมทุกประเภท เมื่อจำนวนผู้ต้องขังหญิงเพิ่มขึ้น เรือนจำประเภทนี้จึงมีความแออัดและประสบปัญหาในการจัดกิจกรรม

ดังนั้น ในการกำหนดเรือนจำต้นแบบในการพัฒนาให้มีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพ จึงต้องเลือกตัวแทนจากเรือนจำทั้ง 3 ประเภทนี้ โดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย ได้จัดทำโครงการเรือนจำต้นแบบตามข้อกำหนดกรุงเทพร่วมกับกรมราชทัณฑ์ ขึ้นที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ เรือนจำจังหวัดอยุธยา และเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี เพื่อเป็นตัวแทนของเรือนจำทั้ง 3 ประเภท นอกจากนี้ในส่วนของกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดเรือนจำและทัณฑสถาน 15 แห่ง ประกอบด้วยทัณฑสถานหญิง 8 แห่ง และเรือนจำอื่นๆ อีก 7 แห่ง ซึ่งรวมถึงเรือนจำอำเภอลำปาง ซึ่งเป็นเรือนจำเล็กๆ แต่อยู่ในโครงการกำลังใจที่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงเคยเสด็จไปตรวจเยี่ยมแล้ว เรือนจำและทัณฑสถานทั้ง 15 แห่งนี้ จะได้รับการสนับสนุนและพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งด้านศักยภาพและโปรแกรมที่สอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพ เพื่อที่จะเป็นแบบอย่างการพัฒนาของเรือนจำอื่นๆต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือนจำชายที่มีแดนหญิงเล็กๆ อยู่หน้าเรือนจำที่การพัฒนาให้สอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพมีข้อจำกัดในด้านต่างๆ หลายด้าน จะได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษ เนื่องจากเรือนจำที่มีลักษณะเช่นนี้มีอยู่จำนวนมากที่กระจายกันอยู่ทั่วประเทศ

เรือนจำที่อยู่ในโครงการต้นแบบอีกแห่งหนึ่ง คือ เรือนจำกลางราชบุรี ซึ่งโครงการกำลังใจกระทรวงยุติธรรมก็ได้เข้าไปดำเนินการสนับสนุนและวิจัยเพื่อสร้างเรือนจำต้นแบบในการปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพ โดยได้ดำเนินการที่เรือนจำกลางราชบุรี นับเป็นการสนับสนุนการทำงานของกรมราชทัณฑ์อีกทางหนึ่ง โดยเรือนจำกลางราชบุรีเป็นเรือนจำต้นแบบในการปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพเป็นแห่งแรก ซึ่งได้มีการพัฒนาในมิติต่างๆ ครบทุกด้านตามข้อกำหนดกรุงเทพ นับเป็นแบบอย่างสำหรับเรือนจำอื่นๆ ได้นำไปปฏิบัติตาม

ในส่วนที่เกี่ยวกับการวิจัยและการประเมินผลเกี่ยวกับการกระทำผิดหญิงเพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนดกรุงเทพ ข้อที่ 67 – 69 สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยได้ร่วมมือกับทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศ ทำการวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำในประเทศไทย (3) และในประเทศฟิลิปปินส์รวมถึงการส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาทำการวิจัยเกี่ยวกับผู้ต้องขังหญิง เด็กติดผู้ต้องขัง ตลอดจนการกระทำผิดของสตรี นอกจากนี้โครงการกำลังใจของกระทรวงยุติธรรมก็ได้มีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของสตรีรวมถึงการวิจัยเชิงคุณภาพในส่วนของผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและทัศนคติของผู้ต้องขังหญิง รวมถึงการวิจัยเพื่อทบทวนวรรณกรรมและองค์ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงทั้งหมดที่ได้มีการดำเนินการในประเทศไทย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าขณะนี้ได้มีการทุ่มเทลงไปสู่งานวิจัยและประเมินผลในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำผิดของสตรีและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพ

สำหรับการดำเนินการตามข้อกำหนดกรุงเทพของเรือนจำและทัณฑสถานของเรือนจำและทัณฑสถานโดยทั่วไป ได้มีการตื่นตัวและปรับปรุงการปฏิบัติให้สอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพตามตัวชี้วัด โดยได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติ และการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามข้อสั่งการของกรมราชทัณฑ์ ขณะเดียวกันก็เป็นการปฏิบัติตามแผนบูรณาการการปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพที่ได้กำหนดให้เรือนจำต่างๆ ปฏิบัติตามซึ่งเรือนจำได้มีการปรับเปลี่ยนและดำเนินการในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. การตรวจค้นผู้ต้องขัง

เรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ ได้มีการปรับปรุงจัดทำสถานที่ที่จะตรวจค้นผู้ต้องขังหญิงในที่ที่เหมาะสม โดยแต่เดิมถ้าเป็นในเรือนจำชายได้มีการตรวจค้นภายในแดนหญิงแทนที่จะตรวจค้นที่ประตูทางเข้าเรือนจำ จึงมีการตรวจค้นโดยมิได้มีการปิดกั้น แต่เมื่อมีข้อกำหนดกรุงเทพ คือ ได้มีการจัดม่านกันหรือมีมูมพิเศษในกรณีที่จะต้องมีการตรวจค้นตัวอย่างละเอียดหรือบางเรือนจำจะจัดห้องตรวจสำหรับผู้ต้องขังหญิงที่ประตูเรือนจำ โดยเฉพาะ นอกจากนี้ ยังมีการใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาช่วยในการตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขังหญิงทำให้หลีกเลี่ยงการใช้มือตรวจและก่อนตรวจจะมีการแจ้งให้ทราบถึงเหตุที่จำเป็นจะต้องตรวจค้นตามระเบียบ

นอกจากนี้ กรมราชทัณฑ์ได้ออกคู่มือในการตรวจว่า จะต้องให้ผู้ต้องขังแสดงความบริสุทธิ์ใจในการตรวจค้นตนเองโดยเจ้าหน้าที่ไม่สัมผัสตัวผู้ต้องขัง ในกรณีที่จะต้องมีการตรวจภายในก็จะใช้กรณีที่มีเหตุสงสัยจริงๆ เท่านั้น ทั้งนี้โดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยและกระทำโดยคำนึงถึงสิทธิและศักดิ์ศรีของสตรีเป็นหลัก การตรวจค้นส่วนใหญ่จะใช้กับผู้ต้องขังที่กลับจากศาลหรือผู้ต้องขังที่เข้ามาใหม่เป็นส่วนใหญ่

2. การดูแลเด็กติดผู้ต้องขัง อนามัยแม่และเด็ก

ในเรื่องนี้ได้มีการสั่งการและจัดสรรเงินงบประมาณไปให้เรือนจำจัดทำห้องแม่และเด็กขึ้นภายในทัณฑสถานหญิงหรือแดนหญิงในเรือนจำชายโดยเฉพาะ สำหรับกรณีของเรือนจำที่มีแดนหญิงเล็กๆ อยู่หน้าเรือนจำซึ่งปกติจะมีเด็กติดผู้ต้องขังไม่มากก็จัดพื้นที่ให้เป็นสัดส่วนสำหรับแม่และเด็กโดยเฉพาะ โดยไม่จำเป็นต้องสร้างเป็นห้องพิเศษเพราะเด็กติดผู้ต้องขังมีน้อย หรือนานๆ จึงจะมีเด็กติดผู้ต้องขัง ในขณะที่สถานที่กักขัง ทั้งนี้ได้มีการดูแลเรื่องความสะอาดและอนามัยเป็นพิเศษ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเตรียมการของหญิงตั้งครรภ์ ก็จัดให้มีการอบรมหรือแนะนำเป็นพิเศษในการเตรียมการคลอด การเลี้ยงดู โดยจัดทำคู่มือพร้อมทั้งส่งเสริมให้เลี้ยงดูด้วยนมแม่ พร้อมจัดหานมและยารักษาโรคตลอดจนเครื่องใช้สำหรับเด็กเล็กมาให้บุตรติดผู้ต้องขัง รวมทั้งจัดอบรมให้กับผู้ต้องขังให้ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเด็กในกรณีที่แม่ต้องไปทำธุระส่วนตัวไม่สามารถดูแลลูกได้

ในส่วนของผู้ต้องขังหญิงที่มีบุตรติดผู้ต้องขังยังได้รับอนุญาตให้ไม่ต้องทำงานแต่ให้ใช้เวลาในการเลี้ยงดูบุตรที่อยู่ในเรือนจำแทน

3. การเยี่ยมญาติ

การเยี่ยมญาติสำหรับผู้ต้องขังหญิงได้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพ ตั้งแต่ข้อ 26 – 28 โดยเฉพาะในข้อกำหนดที่ 28 ซึ่งระบุว่า “ในกรณีที่เด็กมาเยี่ยมผู้ต้องขัง สถานที่ในการเยี่ยมควรจัดขึ้นในสภาพแวดล้อมที่ช่วยให้เกิดประสบการณ์การเยี่ยมที่ดี รวมถึงทัศนคติที่ดีของเจ้าพนักงานเรือนจำและเปิด...” ในกรณีเรือนจำต่างๆ ได้เปิดโอกาสให้บุตรผู้ต้องขังที่มีงานไม่เกิน 15 ปี ได้มีโอกาสเยี่ยมผู้ต้องขังที่เป็นแม่ได้อย่างใกล้ชิดในเรือนจำ โดยจัดสถานที่เยี่ยมเป็นพิเศษ สำหรับในเรือนจำที่ไม่มีสถานที่เหมาะสมก็จะจัดในโอกาสงานวันพบญาติหรือการเยี่ยมแบบครอบครัว ซึ่งญาติสามารถนำบุตรเข้าเยี่ยมแม่ในเรือนจำเป็นกรณีพิเศษ โดยเรือนจำจะจัดสถานที่สำหรับงานวันพบญาติโดยเฉพาะ นอกจากนี้ เรือนจำส่วนใหญ่จะจัดงาน “ลูกกอดแม่” ซึ่งให้แม่ผู้ต้องขังและบุตรของผู้ต้องขังเข้าไปเยี่ยมและกอดผู้ต้องขังได้ในเรือนจำ

ในขณะที่ผู้ต้องขังหญิงที่มีญาติพี่น้อง หรือสามีอยู่ในเรือนจำเดียวกันจะได้รับอนุญาตให้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันได้ โดยถือเป็นการเยี่ยมอีกกรณีหนึ่งด้วย

สำหรับการเชื่อมญาติในกรณีอื่นๆ ก็อำนวยความสะดวกในการจัดสถานที่ที่เชื่อมสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะแยกจากผู้ต้องขังชาย นอกจากนี้ยังไม่มีโครงการลงโทษทางวินัยในลักษณะของการตัดการเชื่อมญาติสำหรับผู้ต้องขังหญิงที่มีบุตรของเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังอีกด้วย

4. สภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่

ข้อกำหนดข้อที่ 4 “ผู้ต้องขังหญิงควรได้รับการพิจารณาให้อยู่ในเรือนจำที่ใกล้กับภูมิลำเนา หรือสถานที่สำหรับการแก้ไขฟื้นฟูให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยคำนึงถึงภาระในการเลี้ยงดู ความสนใจของผู้ต้องขังหญิงแต่ละคนและความเหมาะสมของกิจกรรมและบริการที่มีอยู่มาประกอบการพิจารณา” เพื่อให้มีการดำเนินการตามข้อกำหนดดังกล่าว เรือนจำผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดในท้องที่ใดขึ้นศาลในท้องที่ใดก็จะถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำในเขตพื้นที่นั้น ยกเว้นแต่กรณีที่มีโทษสูงเกินกำหนดโทษสูงสุดของเรือนจำก็ต้องถูกส่งไปควบคุม ณ เรือนจำชายที่มีอำนาจการควบคุมที่สูงขึ้น โดยสามารถที่ยื่นคำร้องขอกลับมาคุมขังยังเรือนจำตามภูมิลำเนาของตนได้ เมื่อเข้าหลักเกณฑ์การย้าย และเพื่อให้ผู้ต้องขังหญิงที่ถูกควบคุมตัวอยู่ ณ เรือนจำชายที่มีแดนหญิงเล็กๆ หน้าเรือนจำรวมทั้งทัณฑสถานหญิงเพื่อให้การดูแลและพัฒนาผู้ต้องขังหญิงได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพ โดยเฉพาะแดนผู้ต้องขังหญิงเล็กๆ ที่อยู่หน้าเรือนจำชายจะได้รับความสนใจเป็นพิเศษในการปรับปรุงขยายพื้นที่แดน การสร้างเรือนนอนหญิงหรือต่อเติมอาคารใหม่ การสร้างห้องเด็กและสถานเลี้ยงเด็ก การปรับปรุงความสะอาดภายในแดน การสร้างมุมพยาบาล สถานที่ออกกำลังกายและพื้นที่สำหรับฝึกวิชาชีพ เป็นต้น

ประเด็นสำคัญคือ ในการออกแบบก่อสร้างเรือนจำใหม่ได้มีการสั่งการให้เตรียมการออกแบบแดนผู้ต้องขังหญิงให้มีความสมบูรณ์ พร้อมรับการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ต้องขังหญิงและให้สอดคล้องกับความต้องการและคำนึงถึงเพศภาวะตามข้อกำหนดกรุงเทพ โดยพยายามให้ผู้ต้องขังหญิงได้รับการควบคุมดูแลในเรือนจำใกล้กับภูมิลำเนาของผู้ต้องขังเป็นหลัก รวมทั้งจัดสรรงบประมาณในปี 2014 ในการขยายและปรับปรุงแดนผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำต่างๆทั่วประเทศ

5. โอกาสในการได้รับการฝึกอบรมและพัฒนา

เพื่อเตรียมการรองรับนโยบายและแผนในการปฏิบัติตามข้อกำหนดกรุงเทพ เรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ ได้ปรับเปลี่ยนกิจกรรมและทำโครงการในการฝึกอบรมและพัฒนาผู้ต้องขังหญิงในหลายรูปแบบ โดยในส่วนของทัณฑสถานหญิงจะมีการดำเนินการอยู่แล้วในประเด็นนี้ แต่ในเรือนจำชายที่มีแดนหญิงอยู่จะมีข้อจำกัดด้านสถานที่ ดังนั้น เรือนจำเหล่านี้จึงต้องมีการปรับบทบาทในการจัดกิจกรรมและปรับสถานที่เพื่อเพิ่มโอกาสในการได้รับการพัฒนาของผู้ต้องขังหญิงให้มากขึ้นทั้งในส่วนของ Education และ Vocational training

บางแห่งมีการจัดเวลาให้ผู้ต้องขังหญิงได้ออกมาใช้ อาการเรียนกลางสลับกับผู้ต้องขังชายซึ่งออกไปทำกิจกรรมด้านอื่นในสถานที่อื่นในภาคบ่ายหรือเช้า

ที่สำคัญคือกิจกรรมด้านการฝึกอาชีพผู้ต้องขัง มีการจัดการหลักสูตรการฝึกอาชีพกับวิทยาลัยการอาชีพชุมชนและสถาบันฝึกวิชาชีพในท้องถิ่นเพื่อเข้ามาสอนและพัฒนาอาชีพผู้ต้องขังหญิง รวมทั้งจัดกิจกรรมในทางพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังซึ่งผ่านไปทางโครงการกำลังใจในคำริของพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทำให้ผู้ต้องขังหญิงได้รับการพัฒนาและเพิ่มโอกาสในการกลับสู่สังคมได้อย่างชัดเจน

ผู้ต้องขังหญิงทุกคนจะได้รับการอบรมและเข้าโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยโดยมีการอบรมและการจัดหางาน ตลอดจนประสานกับ อบต. ท้องถิ่นให้ช่วยรองรับต่อไป

6. วินัยและการลงโทษทางวินัย

ตามกฎหมายราชทัณฑ์และในทางปฏิบัติที่ผ่านมา การลงโทษทางวินัยสำหรับผู้ต้องขังหญิงจะมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพอยู่แล้ว เพราะผู้ต้องขังหญิงของไทยส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีปัญหาในการควบคุมดูแล เช่น ในเรื่องการขังเดี่ยวผู้ต้องขังหญิง ในทางปฏิบัติไม่ได้มีการดำเนินการในเรื่องนี้อยู่แล้ว ไม่ใช่แต่เฉพาะผู้ต้องขังหญิงที่ดั่งครรรค์ ผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างให้นมบุตร และผู้ต้องขังที่มีบุตรอยู่ด้วยในเรือนจำ นอกจากนี้ยังไม่ได้มีการลงโทษผู้ต้องขังหญิงทั้งหมดโดยการขังเดี่ยว ยกเว้นจะเป็นกรณีการแยกขังเพื่อความปลอดภัยของผู้ต้องขังอื่นหรือตัวผู้ต้องขังเอง แต่ไม่ใช่เป็นการลงโทษทางวินัย อย่างไรก็ตามในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการเยี่ยมญาติผู้ต้องขังหญิงจากครอบครัว เรือนจำต่างๆ อาจมีการปฏิบัติอยู่บ้างแต่เมื่อมีข้อกำหนดกรุงเทพออกมาก็ได้มีการสั่งการให้งดเว้นการลงโทษทางวินัยในกรณีนี้เสีย

7. สถานพยาบาลและการรักษาพยาบาล

สำหรับในทัณฑสถานหญิง ปกติจะมีสถานพยาบาลและการดำเนินการในด้านการรักษาพยาบาลที่มีความสอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพอยู่แล้ว แต่สำหรับในเรือนจำชายที่มีแดนหญิงอยู่ในเรือนจำจะมีการปรับปรุงให้มีความพร้อมในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพ โดยเฉพาะการจัดตั้งสถานพยาบาลขึ้นภายในแดนแยกจากสถานพยาบาลของผู้ต้องขังชายหรือในกรณีที่เป็นเรือนจำขนาดเล็กไม่มีพื้นที่เพียงพอในการจัดสถานพยาบาลขึ้นในแดนหญิงก็จะจัดเป็นมุมพยาบาลขึ้นภายในแดนแยกเป็นสัดส่วนจากผู้ต้องขังทั่วไปให้ผู้ต้องขังป่วยได้นอนหรือได้รับการตรวจในกรณีที่ไม่สามารถจัดมุมพยาบาลได้ จะมีการจัดแพทย์หรือพยาบาลหญิงให้เข้ามาตรวจและให้บริการในช่วงเช้าทุกวันหรือประจำอยู่ในแดนหญิงกรณีที่มีเจ้าหน้าที่เพียงพอ สำหรับแพทย์จะเข้ามาตรวจเดือนละครั้ง หรือที่มีการร้องขอ เช่น ในกรณีที่มีการจัดกิจกรรมการตรวจสุขภาพร่างกายเป็นระยะ รวมทั้งการให้ความรู้ในการป้องกันโรค เช่น การตรวจเลือด ตรวจมะเร็ง

ด้านม การตรวจมะเร็งปากมดลูก และความรู้เรื่องโรค เอชส์ เป็นต้น สำหรับในกรณีที่มีผู้ต้องขังหญิงป่วยหนักก็จะส่งไปรักษาตัวภายนอกเรือนจำโดยส่งไปที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด

นอกจากเรื่องหลักๆ ที่ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีปฏิบัติในเรือนจำเพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพแล้ว ยังมีเรื่องปลีกย่อยอื่นๆ อีกหลายประการที่ได้มีการปรับปรุงเช่นกัน เช่น การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่เป็นคนกลุ่มน้อย หรือ ผู้ต้องขังชาวต่างประเทศ เป็นต้น อย่างไรก็ตามประเด็นที่สำคัญที่สุดในการอนุมัติตามข้อกำหนดกรุงเทพ น่าจะอยู่ที่เรื่องมาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหญิงโดยไม่ควบคุมตัว ซึ่งถ้าหากสามารถขับเคลื่อนในส่วนนี้ได้จะช่วยลดผลกระทบต่อการอนุมัติตามข้อกำหนดกรุงเทพในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นเรื่องประเทศไทยจะต้องขับเคลื่อนในเรื่องนี้อย่างจริงจังต่อไป

สำหรับในส่วนที่เกี่ยวกับมาตรการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหญิง โดยไม่ใช้การควบคุมตัวนั้น สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยได้จัดทำยุทธศาสตร์ในการ ปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหญิงโดยไม่ใช้การควบคุมตัวขึ้น โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การเบี่ยงเบนคดีของผู้กระทำผิดหญิงออกจากกระบวนการยุติธรรม
2. การใช้มาตรการทางเลือกแทนการคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง
3. การปฏิบัติที่เหมาะสมต่อผู้กระทำผิดหญิงในกระบวนการยุติธรรม
4. การป้องกันการกระทำผิดของผู้หญิง

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การหันเหผู้กระทำผิดหญิงที่ไม่จำเป็นต้องใช้มาตรการจำคุกออกไปสู่การปฏิบัติด้านมาตรการอื่น ซึ่งจะช่วยให้ผู้กระทำผิดหญิงได้รับการปฏิบัติที่สอดคล้องกับความผิดและลดจำนวนผู้ต้องขังหญิงลง อันจะทำให้สามารถปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำตามข้อกำหนดกรุงเทพได้สอดคล้องมากขึ้น

การดำเนินการดังกล่าวข้างต้น จึงนับว่าเป็นความพยายามในการนำข้อกำหนดกรุงเทพมาสู่การปฏิบัติ ซึ่งได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในประเทศไทย นับตั้งแต่ได้มีการรับรองข้อกำหนดกรุงเทพในปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา

อ้างอิง

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, ข้อกำหนดกรุงเทพฯ (ฉบับแปล) กรุงเทพฯ: ร้านพุ่มทอง, 2557.

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, แผนยุทธศาสตร์เพื่ออนุวัติข้อกำหนดกรุงเทพด้านมาตรการที่มีใช้การคุมขัง สำหรับผู้กระทำผิดหญิง, กรุงเทพฯ: บริษัทริเอทีพี กรุ๊ป จำกัด, 2015.

Women Prisoners and the Implementation of the Bangkok Rules in Thailand Institute of Justice, 2015.